

Llegendes, misteris i cronica negra de Sants, Hostafrancs i la Bordeta : moments historics i mitològics de les nostres barriades

Autor: Albert Torras i Corbella; Cesar Cardenas Perez

Els Cementiris de Sants

Fem un recorregut pels misteris que envolten els nostres barris i comencem a tocar de l'església de Santa Maria de Sants. Aquí, com a tots els pobles, el vell cementiri era al costat de l'església, i allí s'hi enterraven els vilatans, quan encara eren pocs per cabre-hi al mig del poble en posició horitzontal.

El cementiri va perviure fins al segle XIX, quan es va decidir que els terrenys que hi havia al centre de les viles es dediquessin a activitats més productives, fàbriques, cases de veïns o altres espais. Per això es va pensar primer en dur els morts de Sants a la Marina, que era dels pocs espais lliures que hi havia al municipi.

Tot i això, la Marina era una zona d'aigües bastant insalubre i per

això es va pensar en comprar uns terrenys del municipi veí de l'Hospitalet, a Collblanc, on encara és avui. Pel que fa al vell cementiri va quedar tapiat i uns anys després es va procedir a la construcció de les Cotxeres dels tramvies sobre aquells terrenys.

El temps que va durar les remodelacions i encara un temps després, el dia que plovia molt i corrien les aigües, i s'hi feien fangs a la carretera, encara es podien veure ossos i cranis rodolant que l'aigua s'havia endut d'aquells fossars vells. I quan van haver de rebaixar els terrenys per a l'edificació de les estructures de les Cotxeres, que encara avui es conserven, van haver de remoure terres i sepulcres. I conten que, en obrir-ne molts, van veure els esquelets en una posició estranya, amb les mandíbules desencaixades i les caixes esgarrapades i amb marques de sang a l'interior. Diuen que, en els temps antics del còlera, els moribunds encara en vida havien estat enterrats sense pensar-s'ho gaire, i que molts d'ells s'havien despertat sobtadament de la malaltia i havien embogit fins ofegar-se dins d'aquells taüts. Avui, a l'espai d'aquelles antigues Cotxeres, sobre el cementiri vell, hi ha el Centre Cívic de les Cotxeres de Sants. I allà on hi ha avui l'Auditori i se celebra la Marató de Cinema Fantàstic i de Terror de Sants, s'hi apareixen encara les ànimes d'aquests enterrats en vida amb ganes de venjança contra els veïns del seu poble.

Atemptats i fets luctuosos

La vila de Sants i la seva agitada vida política ens ha deixat moments bons i altres de més fatídics. Un barri obrer i popular com aquest havia d'acollir per força esdeveniments socials i lluites obreres al llarg del segle XIX i XX. Tal com hem explicat al capítol de La Plaça de les Bombes, va haver un moment en què Sants apareixia a la premsa en nombroses ocasions a causa precisament d'aquesta mala maror generalitzada i que aprofitaven els pistolers i alguns anarquistes per fer explotar bombes al pas dels terratinents i senyors. Un dels més notoris va ser el que van

patir Francesc Cambó i Nicolás Salmerón a Hostafrancs abans d'un míting que havia convocat el Casino de Sants el 18 d'abril de 1907. Cambó era dalt d'un dels carruatges de Paquito Batsums quan a l'alçada del carrer Consell de Cent les bales dels llerrouxistes van ferir greument el dirigent de la Lliga a l'abdomen. Cambó ho relata així a les seves memòries: "A la nit del 17 d'abril devíem donar un míting al Casino de Sans, en el qual havíem de parlar Salmerón, Odón de Buen, Emili Junoy i jo. A quarts de deu de la nit fèiem via cap a Sans en un faetó els quatre oradors i el fill de Salmerón, que s'hi havia afegit. En entrar a la carretera de Sans notàrem ja fets anormals, com l'apagament de quasi tots els fanals; després sentírem alguns crits hostils; finalment, en passar per davant d'una cantonada, començaren els dispars d'una arma curta contra nosaltres. Als primers, vaig sentir-me ferit i així vaig dirho als qui m'acompanyaven. Els cavalls empengueren una forta arrencada i els trets seguien acompanyant-nos. Ja lluny de l'indret on s'havia produït l'atemptat, hi havia una farmàcia: allí s'aturà el faetó i tots baixàrem. En posar jo peu a terra vaig tenir la sensació d'un desmai, com si una gran hemorràgia interna se m'estigués produint. M'entraren a la rebotiga. L'afecte dels que m'acompanyaven i dels qui anaren venint em prenia el poc aire que necessitaven els meus pulmons per a resistir aquella prova." Una estona després, i acabada una petita intervenció, el dugueren a la Clínica. El camí d'anada fins al dispensari durà més d'hora i mitja. Uns quants anys abans, a la sortida del Vapor Vell, els conflictes obrers havien provocat la mort de més d'un industrial. El 1854 a l'Espanya Industrial havia començat el conflicte de les selfactines i l'any després, el 1855, els revoltats van matar el director del Vapor Vell, Josep Sol i Padrís, quan sortia de la fàbrica. Eusebi Güell, el propietari, va decidir llavors tancar la fàbrica i dur-la a Santa Coloma de Cervelló. El 1870 hi hagué avalots per les lleves de soldats. És el que s'anomena com a revolta de les quintes. L'estat, llavors amb diverses guerres i flancs oberts, va haver de convocar una nova remesa de soldats i van ser cridats a files. Només hi havia dues formes de deslliurar-se'n, pagant dues-centes pessetes que era un sou d'un treballador de dos anys, o trobant un substitut. Així que només els fills de les famílies riques se'n salvaven. Les dones, més de dues mil, mares de família i joves esposes, van dirigir-se des de les fàbriques a l'Alcaldia de Sants. Era el 4 d'abril. Van incendiar l'ajuntament i van matar el tinent d'alcalde, Gabriel Carbonell, a l'alçada del carrer de Sugranyes. Aquell dia, trenta obrers més van acabar morts. Entre els pistolers i anarquistes també hi havia, sovint, algunes trobades. Per exemple Simó Piera i Pagès que va patir el 1922 un atemptat per part de pistolers del Sindicat Lliure o l'anarquista Bruno Alpini, amic de Durruti, el 1934, trobat amb sis trets al cap a Creu Coberta. Però les bombes no són patrimoni d'èpoques antigues. Entre els anys 1983 i 1988, el grup terrorista Terra Lliure va atemptar de forma reiterada. El 2 de setembre de 1983 i el 15 de juny de 1984 contra la delegació de la Fecsa al nostre barri. El 8 de setembre de 1984 va haver un llançament fallit d'una granada contra la caserna de la Policia Nacional de la Plaça d'Espanya que va acabar en res. I dos mesos després, el 2 de novembre un atemptat amb dos artefactes explosius contra la Delegació de l'Inem. Finalment, el 2 de maig del 88, una bomba trampa a la façana del Banc Central a la Carretera de Sants va acabar amb un policia i un Guàrdia Civil ferits i setze civils també ferits lleus. La banda terrorista ETA també ha intentat

malmetre la democràcia al nostre entorn. El 28 d'octubre del 1993 un cotxe va explotar a l'aparcament de l'Estació de Sants amb 10 quilos d'Amosal al seu interior. Era un dia de pont i l'estació era molt concorreguda, però una trucada oportuna al diari Egin va alertar a la policia i es va desallotjar l'Estació. El 20 de desembre del mateix any, ETA va intentar matar un policia al carrer Tenor Masini amb un cotxe robat i carregat d'explosius. No hem d'oblidar bombes que no ha posat ningú, com l'explosió de gas del carrer Rajolers, entre el número 17 i 23, el 1974, que va matar 14 persones i en va ferir 19 més.

La Vídua Negra

L'hereva natural d'Enriqueta Martí era Margarita Sánchez, o com els seus veïns la van anomenar "la bòrnia". El cas ens remunta a no fa pas gaires anys, en aquell Sants que es refeia poc a poc de la ressaca olímpica. Margarita Sánchez, originària de Màlaga, vivia des de feia bastants anys al nostre barri, on es va casar amb un conductor de metro i amb qui va tenir dos fills. Les seves relacions no van ser mai gaire bones. Com que la butxaca no la tenien gaire plena es va decidir a cuidar avis i àvies d'aquestes

barriades. Poc després, el seu marit moria d'una estranya "mort natural". Però allí no va acabar l'ànsia sanguinària de Margarita. La primera víctima va ser Rosa M., una veïna i amiga de setanta anys que va ser trobada inconscient a casa seva i ingressada d'urgència a l'hospital. Era el 3 d'agost de 1992. Uns dies després va morir, i del seu compte corrent, desaparegué un milió de pessetes.

Poc després, la que es va començar a trobar malament va ser la seva sogra, a qui van ingressar cinc cops durat un any a l'hospital. L'anciana, que sempre havia tingut una salut de ferro, sobrevivia a totes les intoxicacions i acabaria morint d'una embòlia el 1996. L'any 93, la ja Vídua negra es traslladà a la vila veïna de l'Hospitalet i de seguida va fer amistat amb alguns veïns, entre ells el pobre Manuel D., que vivia sol a l'àtic. Al Manuel el van trobar en coma i va morir uns dies després a l'hospital.

Un dia, la Vídua va anar a veure al seu cunyat, que vivia sol prop d'allí. Durant un temps, la Vídua i la seva filla se'n van anar a viure amb ell, però no passà gaire temps que va començar a trobar-se malament i al cap de pocs dies era enterrat i amb el compte buit. Era el 14 d'agost del 93. Els veïns eren les seves víctimes preferides. Aquest cop i dos anys més tard, el 26 d'agost de 1995, José Antonio C., de setanta nou anys, se'n sortia d'una intoxicació ben estranya després d'una paella que li va fer la bona veïna Margarita, la nostra Vídua. Mentre era a l'hospital i sense saber com, li va desaparèixer de casa mig milió de pessetes. La seva veïna Pilar, que no se'n fiava gaire, acabà per acceptar-la a casa seva i ella va ser-ne la propera víctima. La filla de la Pilar la va trobar inconscient al sofà, però va poder sobreviure. Li havien desaparegut les joies i altres objectes, entre ells un certificat de jubilada i la cartilla del banc.

Les denúncies van començar a arribar a casa de la Vídua per temptativa d'intoxicació. La policia descobrí que Margarita, que es feia sempre amiga de tothom, aprofitava la confiança d'aquestes persones per després intoxicar-les amb un medicament que en dosis altes resultava mortal.

Falsificava receptes i aconseguia aquest fàrmac que després barrejava a les begudes i menjar que ofería als veïns, que entraven en coma poc després. La majoria no se'n sortia i acabà morint per parada cardio-respiratòria. El verí era indetectable. El juny de 1996 van detenir a la Vídua Negra i a la seva filla per complicitat. Avui encara desconexim el nombre total de víctimes que van anar a parar a les seves mans.

La vampiressa del carrer Jocs Florals

Segur que us han arribat a la oïda la història sanguinària d'Enriqueta Martí, a qui anomenaren la Vampiressa del carrer Ponent. Doncs aquesta dona, que va ser detinguda el 1912 tenia una casa vella al carrer Jocs Florals, on s'hi varen trobar diversos cadàvers de nens i nenes.

El pis on vivia l'Enriqueta era un entresol ple d'habitacions tancades i fosques. La porqueria s'acumulava als racons i en el seu interior, dues nenes, Teresa Guitart i Angelita, vivien recloses des de feia anys, quan l'Enriqueta les havia raptat. La policia també va trobar un farcell amb ganivets ensangonats. Feia temps,

havia viscut amb ells tres un nen que es deia Pepito, i que l'Enriqueta va matar sobre la taula de la cuina. Després el van escorxar, el van cuinar, i se'l van menjar. A una altra habitació, un sac ple d'ossos esmicolats i amb senyals d'haver estat exposats al foc i que s'elevaven a més d'una vintena. A una recambra closa, robes de nens i nenes sumptuosos i caríssims, ornamentada amb mobles de luxe, amb un conjunt de cartes escrites en clau i una llista d'inicials de noms.

La darrera habitació va donar la clau als policies. Dins, grans pots i urnes de vidre eren plenes de sang coagulada, vísceres, greixos i altres líquids, fruit de l'escorxament dels nens i nenes, al costat d'un llibre ple de fórmules i encanteris. ¿Qui era aquella dona? L'Enriqueta havia estat prostituta des dels vint anys, després es va casar amb un pintor pobre però el matrimoni va fracassar. Poc després va iniciar les seves activitats com a proxeneta, organitzant trobades entre homes rics i benestants de Barcelona amb nens i nenes. Un escàndol en què hi havia implicats molts homes de negocis i de renom de la ciutat comtal.

Durant el dia, l'Enriqueta sortia de casa vestida de captaire i s'emportava sota la capa els nens i nenes desprevinguts que encara corrien pel carrer. En canvi a les nits, l'Enriqueta s'abillava amb vestits sumptuosos i amb rics perfums i sortia a trobar-se amb els seus clients. Un cop havia pervertit els nens, en treia la sang i els greixos, molt apreciats per les seves propietats curatives, i els guardava

fent-ne ungüents. ¿Com va acabar l'Enriqueta? No sabem si la mataren a la presó, si l'enverinaren o finí els seus dies al manicomi.

Després de la detenció, els policies van registrar totes les finques on havia viscut Enriqueta Martí. A la casa del carrer Jocs Florals, hi trobaren al jardí un crani d'un nen encara amb cabells enganxats i ossos de tres o quatre nens i nenes més.

El molí d'en Piganya

El molí d'en Piganya es trobava a l'esquerra del camí ral, entre la Riera d'Escuder i la Riera Blanca i es deia així perquè pertanyia al vell Piganya. Un dia, ja vell, en Piganya morí, i deixà el molí per al seu fill, que es va haver de fer càrrec de l'empresa familiar. Al cap de pocs dies de mort el moliner, el fill sentí mentre dormia uns greus sorolls. Baixà al molí i espantat comprovà que la roda girava sola. Al cap d'uns dies, sentí com algú obria la porta, pujava les escales i un cop dins, el descotxava del llit. Quan obria la candela, els sorolls desapareixien, i quan la tornava a encendre,

tot era un terrabastall. El pobre moliner, tot sol envoltat de fantasmes, era més blanc que la llet de la por que passava. Per això es decidí a fer cap a l'església on el rector li avisà que el fantasma era l'esperit de son pare que segur que encara tenia quelcom a dir-li. I així ho va fer.

Aquella nit li preguntà què volia, l'esperit li demanà que li fes resar unes quantes misses i que pagués uns sacs que havia estafat i que així obtindria la pau eterna. Un cop el fill ho hagué fet, el fantasma del vell Piganya desaparegué per sempre.

Les bruixes de la Bordeta

No heu sentit parlar mai de les bruixes de la Bordeta? Doncs n'hi ha hagut moltes, segons ens contà l'avi Rocamora, home vell, tan vell com el barri de la Bordeta. Aquelles bruixes eren diferents de les altres, ni eren velles, no tenien el nas de ganxo ni xisclaven. Al contrari, eren joves, tenien el nas ben fet, cantaven i reien i fins parlaven dolçament; però deien que eren més dolentes que les lletges ganxudes. N'hi havia una. Manoi, quin mirar tenia! Era un mirar estrany, dolç i atrevit. Nosaltres, joves i sense enteniment, no volíem escoltar a ningú ni als nostres pares, quan ens deien que fugíssim del lloc on eren. Volíem empaitar-les; però la veritat, teníem recança de fer-ho. Estàvem encisats per aquella

falaguera mirada, esclavitzats per aquell somriure. Estava sempre asseguda dalt d'un munt de runes, en el mateix lloc, exactament el mateix, on s'aixecà després una masia que s'anomenà de Cal Bruixa, quina masia està a prop del carrer Parcerissas. En aquell temps, sols hi havia, en la Bordeta, camps, reguerots i un grapa de cases velles i atrotinades, de les que avui encara en queden moltes. El lloc era solitari i dins el misteri de la nit clara, que presidia la casta lluna, les bruixes dansaven a l'entorn de la que estava asseguda. Eren nits màgiques, friseses, i em sentia al mig d'elles dansant esperitat en el silenci nocturn. El meu pare, al cel sigui, tip de veure'm fer el ninot, ja que ni menjava, ni treballava, ni feia res, va voler acabar d'una vegada el meu embogiment i va anar a parlar amb el Rector de la propera

Església de Santa Eulàlia, contant-li que tots els nois de la Bordeta estaven embruixats, fins el terme que no feien cas de les pubilles i les pobres noies es migraven de fàstic i avorriment. El pobre Rector, Mossèn Miquel Palau, al cel sigui, no creia en bruixes: però creia en el diable, va pensar que tot el que passava era obra d'ell. Va organitzar una mena de processó composta d'homes ardits i fermes, que es carregaren cada u, una olla gran plena d'aigua beneïta. A l'ésser al lloc de la reunió de les bruixes, hi abocaren totes les olles, mentre Mossèn Miquel resava amb veu alta, invocant al Senyor i a la Verge, perquè

fessin fugir d'aquells llocs, tots els diables disfressats de bruixes. Al poc temps d'ésser-hi, se sentiren uns esgarips estridents que venien del fons de la terra, eren crits de desesper i ràbia. Quan més enfeinat estava el senyor Rector demanant auxili a tots els Sants que hi ha hagut i per haver, un tro esgarrifós, féu trontollar totes les runes i d'un forat va sortir un fum groc, espès i pudent que va fer estornudar a tota la gent que hi havia. Des d'aquell dia, no es varen veure més les bruixes boniques; però l'aire va quedar impregnat per sempre d'una matèria

estranya i pudenta, que avui encara si aneu a les dotze de la nit i en clara lluna, us fareu un tip d'estornudar i tapar-vos el nas i també les orelles per la quantitat de sons estrambòtics que se senten; encara que males llengües diuen que tot, tot, no ho varen deixar les bruixes com a record, sinó que s'hi va passar després alguna fabricota d'aquestes que sembla que han vingut al món per fastiguejar els pobres que hi viuen a prop. Vaig donar mercès a l'avi Rocamora per la seva història, que més o menys veritat us la transmeto a tots els de la Bordeta, perquè també s'enterin que, en el seu barri, han ocorregut coses com altres barris del pla de Barcelona.

Els sacrificats

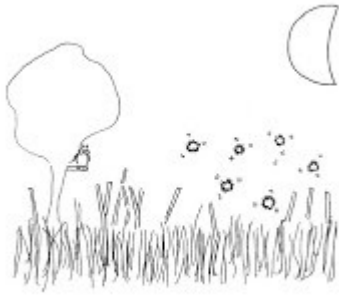
¿Sabeu d'on ve el nom de Sants? No és pas de la salut que aconseguien els guarits per l'aigua del senyor Nicasi, no. Ens envia directament al temps llegendari on la història no ens ha estat revelada, als temps en que les coses encara eren en el seu estat embrionari. Hom creu que, en el cas de Sants, podem parlar d'un espai mític llunyà en el temps, potser proper a l'època romana, en un Sants proper al campament de Barcino, de racons imaginaris i de personatges mitològics. Allà on deien que Dioclecià hi escorxava cristians i per això li posaren el nom de

Sants. O aquell Sants mític on la llegenda diu que s'adorava a Sant Abdó i Sant Senén, dos sants que havien estat acusats en època romana de donar sepultura a altres cristians màrtirs. Evidentment, una altra versió és que Santa Maria dels Sants, sigui precisament l'evolució progressiva d'una ermita paleocristiana consagrada a aquests dos sants, en plural, i d'aquí el nom. Qui ho sap, però? El que és segur és que sota els nostres peus hi ha morts. I bastants. Era normal en èpoques llunyanes que els executats fossin enterrats a les rodalies de les ciutats, sobretot al voltant de les grans vies de comunicació romanes. I a Sants, ja en època romana, hi trobem petjades diverses.

El mes de maig de 1970, el Servei de Clavegueram de l'Ajuntament va comunicar al Museu d'Història de la Ciutat la troballa fortuïta d'unes tomes antigues en instal·lar uns col·lectors al tram del carrer Begur, entre Pavia i Canalejas. En examinar-se aquestes restes, els experts varen trobar que es tractava d'un grup de 9 sepulcres de tipus tardo-romà descoberts en un espai reduït de menys de 2 metres d'amplada per 11 metres de llargada. Tots estaven situats més o menys a la mateixa alçada. La sorra hi havia fet estralls. Les torrentades en èpoques antigues havien destruït aquella necròpolis i ara tan sols en quedaven restes de ceràmica sense valor. També s'hi varen trobar àmfores i teules.

A la tomba número 1 només hi havia teules, a la número 2 el crani i les costelles, a la número 4 uns fragments d'ossos, a la 6 només el crani, a la 8 i a la 9 dos esquelets sencers amb restes de ceràmica. I a la 3, a la 5 i a la 7? Doncs quan obriren la tercera estrobaren la tomba d'un nen. A la cinquena, un altre nen, aquest cop només el crani. ¿I a la setena? ¿La del número màgic? Doncs el fet més intrigant: no hi havia cadàver, ni costelles, ni ceràmiques. Tan sols una mandíbula òssia sencera i perfecta amb una creu de ceràmica segellant la boca. ¿Què significava? ¿Què és el que havia de callar aquell cadàver sota els nostres peus? El misteri es mantindrà allí molts anys més, perquè els morts, tal com es van trobar, van ser enterrats de nou. I allí, si hi saltem encara fort sobre el terra, escoltarem el so del forat sota els nostres peus. Potser la resposta la trobem en el misteriós nom que tenia al segle XIX l'actual carrer Sant Frederic, no gaire lluny de les tombes: Calle de los Màrtirs de Sants.

El carreró de les ànimes

Les ànimes no ens han deixat mai de visitar en aquests entorns. Ara ja fa anys que no en veiem gaires, però això és fruit del nostre anar per feina. Ja gairebé no ens deturem en aquells racons, i es fa difícil, sovint, que les animetes se'ns presentin a saludar-nos. Fa una colla d'anys, però, en aquells llocs on avui hi ha la Rambla del Brasil, hi havia camps, bordes i canyissars. A tocar de la carretera Reial, que seguia l'actual carrer de Sants, els vilatans que sortien de Sants en direcció al Llobregat, o els que entraven a la nostra vila des d'Esplugues, veien les llumetes que

de nit indicaven que dalt d'aquell turó proper, hi havia ja el poble de Sants.

A mesura que s'hi apropaven, però, el reflex de la lluna els advertia que les llums del poble, petites candeles rere algunes finestres velles, eren més llunyanes i que, curiosament, allà prop, a la banda dreta del camí, unes altres llumetes més petites

s'arremolinaven pels canyars, i tot sovint es movien com una processó anàrquica.

Eren les ànimes que vagarejaven per aquells camps, que s'apareixien als descuidats que hi passaven de nit i que lluny de ser dolentes, tot sovint s'apropaven i donaven un tomb al voltant del cap d'aquells desprevinguts.

Anys després, a la façana de la finca del carrer de Sants número 260, unes rajoles de ceràmica anunciaven la presència propera de les ànimes del purgatori, que es consumien pels set pecats capitals. Hom hi observava com aquells cossos moribunds es queixaven dels focs de l'infern pels múltiples pecats comesos. La casa desaparegué i de les rajoles no se'n tornà a saber. Hom explica que, aquelles llumeneres petites que s'observaven de nit i que semblaven talment animetes consumides pels focs, eren en realitat focs follets o de Sant Telm que s'apareixien les nits d'estiu en aquelles contrades, i que la causa de tals focs era un fossar d'animals que hi havia on actualment es troba el carreró de les Ànimes.

Avui, quan passegem per aquesta relíquia de carrer que resta al nostre barri de Sants, sentim un cert desassossec en veure murs sense obertures, estretors i racons maleïts. El tros del barri on es troba el carrer, precisament s'anomena barri de les Ànimes. Una altra de les històries ens explica que a la confluència de Badal amb carrer de Sants, on hi havia la plaça de Víctor Balaguer i l'Alcaldia de la vila de Sants, s'acomiadava el rector del poble dels difunts que emprènien el camí cap al cementiri de Sants, avui a Collblanc. És a dir que a partir d'aquell punt, les ànimes ja feien el camí sol amb els seus familiars. Les ànimes que es trobaven a les rajoles de la façana d'una antiga casa del carrer de Sants fins fa pocs anys simbolitzaven precisament aquestes ànimes del purgatori. Sovint pensem en el que se'ns pot aparèixer en tornar la cantonada, i no precisament en una animeta estranya. Però si hi aneu de nit, calleu muts i obriu bé els ulls, potser un llumet passa ràpid i gairebé imperceptible darrere vostre.

No els destorbeu gaire. Les ànimes són manses. Mentre no se les empipa més del compte.

Un miracle

S'esdevingué fa molts i molts anys que a l'antic carrer de les bòbiles de Sants, avui carrer del Miracle, hi hagué un miracle que deixà commocionada tota la barriada. Un miracle que, com ja ens ha passat sovint, té a veure de nou amb sants i verges.

En un temps tan llunyà que encara els anys no tenien número, ni número tenien les cases als carrers. Precisament uns treballadors que aixecaven una bòbila en aquell carrer major de la vila de Sants, van trobar mentre picaven quelcom de dur en els fonaments. El carrer era prop de l'antic carrer de Rajolers, més o menys on avui hi ha el carrer del Miracle. Més amunt hi havia els

que es dedicaven a coure les teules, més avall hi feien rajoles i més cap a Badal, ceràmiques i altres materials constructius.

Les bòbiles eren molt comunes en aquell carrer antic, i sempre se n'hi feien de noves, i a les velles hi feien nous forats on coure les teules. Vinga picar i picar, i anar traient les pedres per fer un bon forn sota terra on coure-hi el fang. ¿Què era aquell fragment de terrissa dura que havien colpejat sense voler? En treure-la van quedar meravellats de trobar davant dels seus ulls una imatge de la Verge del Carme, petita i bella. Des de llavors, el carrer passà a anomenar-se carrer del Carme.

Els anys anaren passant i els veïns li dedicaren una petita capelleta a una cantonada, on hi dipositaren la imatge de la Mare de Déu del Carme, que després aniria a parar al carrer dels Panissars. La imatge era molt venerada i els fidels hi duïen flors i detalls diversos. No passava cap de setmana en que els veïns no hi dipositessin un ram de matafaluga, unes mates de farigola o una toïa de flors silvestres collides a l'hort de Can Mantega. Fins i tot el dia del Carme s'hi feia una gran processó que acollia a tots els veïns de Sants i dels entorns. S'hi feia una missa de campanya, s'hi cantava i s'adorava la petita imatge de la Verge del Carme, tan estimada pels santsencs.

Tanta devoció tingué la seva recompensa. A mitjans del segle XIX hi hagué grans epidèmies de còlera al Pla de Barcelona. Les més devastadores tingueren lloc el 1854 i el 1865. Els morts s'amuntegaven a les cantonades tot esperant que arribés el carro que se'ls endugués al cementiri vell. Sants havia acabat esdevenint una mena de camp de batalla. La carretera era un anar i venir de carros plens de moribunds. Alguns els duïen al sanatori d'on ja no hi sortirien. Altres anaven de pet a la fossa, coberts de calç.

Els més vells del carrer encara expliquen ni una empestada ni l'altra es va endur cap dels veïns del carrer de la Mare de Déu del Carme, i que això va ser un miracle degut a la devoció per la verge.

Des de llavors, el carrer passà a anomenar-se carrer del Miracle.

Avui, just darrere de la fàbrica del Vapor Vell, on uns anys després dels fets s'assassinaria el director de forma roïna, hi ha encara el carrer del Miracle, i la placa recorda aquell fet esdevingut fa tants anys.

El torrent dels morts

Els planells antics de les viles de Sants i Hostafrancs mostren un antic rierol que avui ha desaparegut sota centenars de metres cúbics de formigó: El torrent del Mal Consell. Aquest torrent apareix ben delimitat al Planell Topogràfic del terme de Sants del 1838, com un afluent del Torrent d'en Rabassa o Riera de Magòria.

La confluència dels dos torrents era si fa no fa

l'actual carrer de Sants, una mica abans del Pont d'en Rabassa,

que creuava la riera. Tot i això, aquest torrent del Mal Consell ja ve documentat des del segle XVII. Baixava de més amunt de Can Mantega més o menys per on s'ubicava també el Torrent dels Morts, que era afluent del Torrent de Perales, que avui encara dóna nom a un carrer al voltant de la Plaça de Can Mantega.

¿I quin era aquest mal consell a que fa referència el torrent?

Doncs la llegenda diu que fa molts anys, el dimoni s'aparegué a un noble de Barcelona a qui aconsellà, pel seu propi benefici, assassinar un bisbe de Sant Cugat. El cavaller, fent cas del diable, va dirigir-se a casa del bisbe, a qui matà, no sense penedir-se'n pocs dies després. Finalment, el consell se li tornà en contra i acabà condemnat ja que el remordiment no el deixava viure. Sens dubte, un mal consell que donés nom a un torrent havia de ser un consell del diable. Des de Sarrià el Torrent de Magòria girava per l'antic camp de l'Espanyol, baixava per Entença, vorejava l'Espanya Industrial i un cop passat el Pont d'en Rabassa girava cap a la Riera Blanca.

El Torrent dels Morts, d'altra banda, baixava des de Pedralbes bastant més amunt i discorria prop de la masia de Can Bruixa.

¿Quins morts hi havia? ¿D'on provenien?

De les velles llegendes que parlaven de fantasmes i moribunds, prop d'aquells paratges on s'apareixia el llop, no ens n'ha quedat res de res. Si que sabem, però, el que succeí a Can Bruixa a finals del segle XVIII.

¿Què va donar nom a aquest casalot? ¿Quines bruixes s'amagaven en aquells entorns?

La família Piera Llopart hi va tenir molt a dir. Les males històries conten que, aquella família comprava sempre els animals més nafrats i amb pupes que hi havia als mercats. La història diu que els Piera Llop part anaven de fira en fira amb unes quantes monedes i es feien per quatre rals amb els bous més famèlics, amb les cabres més malaltes i amb els porcs més nafrats. Els pollastres, si eren cecs i moribunds ja n'hi havia prou. Fins i tot se'ls miraven malament. Quins amos d'un casalot com aquell no podien permetre's el comprar un pollastre de pota blava? Els Piera, al contrari, semblava que menjaven les escorrialles de les granjes.

Al cap de poc temps, però, els animals recuperaven pes i salut. Els pollastres deixaven de ser cecs, els porcs ja no eren nafrats sinó que havien esdevingut garrins formosos i rosadets. Poc temps després, ja grossos i atipats, els venien a un preu elevat, com si haguessin estat criats amb bon gra. Ningú ho entenia.

¿Com era possible? Sens dubte, era qüestió de bruixes i de mals averanys. I poc temps després, donaren al seu vell mas abandonat el nom de Can Bruixa.

Conta una altra llegenda que quan la noia Barcelona passava una crisi ara fa molts i molts segles, els seus consellers la van enviar enllà fins que trobés una casa de bruixes. Quan hi arribà, allà on hi ha avui Can Bruixa, les velles fetilleres digueren a Barcelona: No pateixis, ja que fins aquí un dia arribaràs i seràs rica i poderosa! I així fou i Barcelona incorporà molts anys més tard, Les Corts de Sarrià.

Avui, en arribar a aquestes contrades ens trobem amb carrers que duen noms que es perden en els anys. Prop del pas de la Riera de Magòria, a Hosafrancs trobem Vilardell i Llobet, que fan referència a espais indescriptibles i il·localitzables a l'entorn d'aquesta zona. Sembla que Llobet podria provenir del mot "llop" recordant que la presència d'aquests animals en els paratges propers a Sants hi sovintejava.

L'Ajuntament segrestat

Un cop som a l'Alcaldia en el nostre recorregut per Sants, Hostafrancs i la Bordeta, cal recordar un fet sospitós que va omplir pàgines i pàgines de la premsa del llunyà segle XIX i que fa referència a l'antic ajuntament de la vila de Sants i a les seves autoritats municipals.

En aquell any de 1848, els segrestos i les ràtzies als camins eren comunes. El 10 d'abril d'aquell any uns lladregots i delinqüents van disfressar-se de Mossos d'Esquadra i van presentar-se al lloc

on els regidors i l'alcalde jugaven a cartes, tal com diu la història, tot i que no sigui gaire políticament correcte, al cafè de Cal Baldiri, al carrer de Sants, 9. Els van ensenyar una falsa carta del Governador per la qual se'ls detenia sense motiu i se'ls varen endur cap a la Creu Coberta sense gaire més explicacions. A mig camí es trobaren un dels secretaris de l'Ajuntament santsenc, a qui també es van endur sense oposar-hi resistència. L'alcalde era en Francesc Caparrà i també hi havia en Joan Cros, en Bernat Capdevila i en Francesc Solà.

Allà prop de la Creu Coberta, els varen tapar els ulls i els van fer anar enllà sense saber ben bé on anaven. Van passar per entre camins i rieres per Sant Gervasi, Horta, la Mare de Déu del Coll, Vallcarca i enllà cap a Santa Coloma Poc després, la vila de Sants ja n'anava plena i els veïns esvalotats buscaven l'Alcalde i els regidors. Tocaven a sometent a Hospitalet, Esplugues, Sant Gervasi, Vallvidrera, Rubí i fins i tot Terrasa.

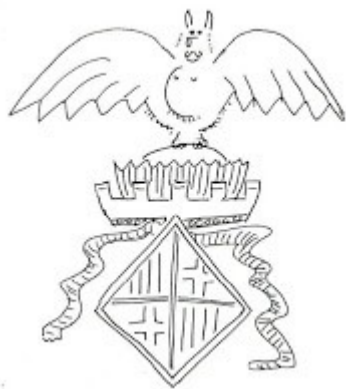
Després d'unes quantes hores de viatge, van dur-los a un lloc fred on havien hagut de baixar tres graons i passar unes quantes estances. A mitja tarda un dels regidors reconegué les campanes properes que se sentien. Eren del campanar de l'església vella de Badalona, i ho sabia molt bé perquè ell s'hi havia criat feia anys i reconeixia aquelles campanes com si fossin seves.

Els dies passaren i els veïns de Sants seguien sense saber res de les seves autoritats. La policia buscava i investigava. Interrogaren el fill d'un sospitós que no tingué problema en dir que el seu pare es feia dir per un altre nom. Era el conegut Jaume Batlle. Els avisos dels raptors es varen succeir a la premsa i exigiren un rescat econòmic. Després de pagar un bon sac ple de duros, cinc-centes onces, exactament, els regidors i l'Alcalde foren alliberats. Arribaren a Sants, exhaustos, la nit del dia 23. La premsa recollí el moment i la vila de Sants es preparà per acollir els seus herois.

Unes setmanes més tard i ja recuperats de l'ensurt, una comitiva municipal es dirigí des de Sants fins a Badalona per indagar i buscar el lloc concret on havien estat retingudes les autoritats santsenques, fent cas al record de les campanes del regidor. Les investigacions van tenir èxit. Unes hores més tard havien trobat la masia, prop de l'església vella, tal com s'havien imaginat i van poder comptar els tres graons que conduïen al fred espai on havien estat retinguts tants dies. Era un pou mort aprofitat després d'una mena de cova que els lladres havien fet per acollir els il·lustres visitants. Immediatament després, les autoritats i els Mossos d'Esquadra de debò van detenir els impostors, a Barcelona i Arenys. Un dels raptors va morir sota les armes de la policia i els altres, empresonats, patiren després el garrot.

De la història se n'escrigué un romanç que fou explicat per Pere Santfeliu, del Prat de Llobregat, a Joan Amades, el llunyà any de 1918, quan ja la premsa feia anys que havia oblidat l'assumpte. També es recull a Crims a la Catalunya del segle XIX, de Manuel Bofarull.

El rat-penat de l'Alcaldia

Un dels edificis més emblemàtics d'aquests barris és la Seu del Districte de Sants-Montjuïc, o Alcaldia d'Hostafrancs, al carrer Creu Coberta 104. L'edifici, obra d'en Jaume Gustà i de n'Ubald Iranzo, s'acabà de construir a les primeries del segle XX en un estil propi del modernisme, i amb clares influències del noucentisme.

Entre els seus elements destacables, hi trobem els vitralls de Francesc Labarta en estil noucentista, del 1914, que lloen l'Agricultura, la Indústria i el Comerç, representats amb tres figures característiques: Ceres, Atena i Mercuri. En canvi, la música i les altres arts han quedat lleugerament relegades a la

part superior dels vitralls. Sens dubte, trobem algunes referències a la maçoneria en el conjunt de decoracions que ens envolten en aquest espai arquitectònic singular. Decoració floral i animal, la rosa com a flor mística arreu, lliris, carxofes, clavells, aglans i fulles de roure i una especial predilecció pel nombre tres: tres grans espais a la façana, amb tres pisos, i amb tres vitralls d'indubtable bellesa. Arreu, esvelts caps de dones fets en pedra i treball de ferro forjat dignifiquen un espai dedicat al poble i a les seves autoritats.

Entre els animals que hi trobem hi ha guineus, l'àliga i altres ocells. Tanmateix, un dels animals més representats en aquest espai no és cap altre que el ratpenat. No ens indica cap afició vampírica dels habitants d'Hostafrancs, ben al contrari.

El ratpenat el trobem just sobre la corona de Barcelona a la façana principal fet en pedra, als escuts de la Sala de Plens i a altres llocs dispersos arreu de l'Alcaldia. I això és perquè el ratpenat forma part de l'escut de la ciutat de Barcelona des de fa molts anys.

La llegenda diu que va ser el rei Jaume I que va incorporar aquest curiós animal nocturn al seu escut, i així el trobem encara en dibuixos i pintures i el coneixem a través d'històries i llegendes.

Eren els dies en que Jaume dubtava com havia d'entrar a València per conquerir la capital del Túria. La nit abans d'entrar a la ciutat, el campament era tranquil i tothom hi dormia. També lo re i en Jaume. De sobte, però, els soldats es van despertar esparverats sentint uns sorolls que provenien de no se sap on, i que havien desvetllat a tot el campament.

En uns minuts van veure que no gaire lluny i sense fer gens de soroll s'apropava una gran ràtzia dels àrabs que, sens dubte, els volia atacat aprofitant la nit. Els soldats, armats fins a les dents, van poder acabar amb la ràtzia i desfer els plans dels àrabs. Un cop tranquils de nou, es va anar a buscar el culpable d'aquell guirigall que els havia despertats a tots. Un pobre ratpenat despistat s'havia entortolligat amb unes cordes i un tambor, i a més havia tirat per terra armes i escuts que havien provocat aquell petit terrabastall, salvant el rei i les seves tropes d'una mort segura.

Un cop València va estar en mans de Jaume va decidir incorporar el ratpenat al seu escut. D'aquí, el Consell de Cent va adoptar-lo per al seu escut, i finalment es va incorporar a la iconografia de la ciutat de Barcelona i d'altres, com la de València.

El fantasma del molí

La següent història ens du a una època difícil per Catalunya, un moment en que els temps de revolta eren propers, i en que el jou de les imposicions monàrquiques començaven a despertar les ànsies dels catalans.

Eren anys de sequera. Tan poc plovia que els molins ni tan sols tenien aigua per poder moldre el blat, i per això, es van haver de construir nous molins a les afores de Barcelona, on les rieres baixaven una mica més plenes. La història ho descriu així:

A la porta dels Bracers de Barcelona van aixecar-se dos dels sis

molins de vent que el Consell va manar construir a mitjan segle XVII, per tal de resoldre el problema de la mòlta de farina, que no podia fer-se amb el molí d'aigua per raó d'un intens eixut que va estroncar fonts i assecar pous en grau alarmant fins al punt que calgué portar a moldre el blat a Girona.

Dos dels molins de vent van construir-se als Hostals Francs, darrera la Vinyeta, enllà del Coll de la Creu, vora l'actual cruïlla del carrer de la Creu Coberta amb el del Consell de Cent. Els Hostals Francs no eren altres que la barriada d'Hostafrancs, a tocar de Sants, que de fet eren un conjunt de cases i masos al voltant del turó de la Vinyeta i dels Inforcats, entre el que avui és les Arenes i l'antic Escorxador i l'Avinguda Mistral. Tot aquells ramals propers a l'actual Plaça d'Espanya eren regats per algunes rieres com la de Magòria, que hi passava prop. I per això es va pensar aprofitar-ne les aigües per aixecar dos molins: el gran i el xic.

Els altres dos es van fer vora el convent vell de Santa Clara, prop la muralla si no fa vers on avui s'escau la plaça d'Armes del Parc de la Ciutadella, i els altres dos, com hem dit, a la Rambla de Canaletes, no sabem si vers Santa Anna o a Tallers.

A mitjans segle passat, vers el capvespre, durant algun temps va sortir per aquests verals un fantasma que a vegades embolicat amb un sudari i d'altres tot cobert de negre va ésser vist per diverses persones. La notícia va córrer com la pólvora per aquelles contrades. La gent no s'hi atrevia a posar-hi els peus, pensant que podia aparèixer l'esperit malèfic i tornar a casa fet mandonguilles.

Un dia el fantasma va dirigir unes floretes i paraules dolces a unes fadrines que omplien els càntirs a la Rambla de Canaletes; van espantar-se tant que estigueren molt de temps malaltes de la por que havien passat. El veïnat i les autoritats de la vila, farts de tanta història del fantasma, van prendre mesures per atrapar-lo i s'hi van dirigir amb atxes i fanals. Però es veu que del fantasma ja no n'havia quedat ni la cadena, i que potser més que fantasma era un bromista dels que busquen noies formoses per dir-los el que no toca.

Els molins d'Hostafrancs eren coneguts com a Xic i Gran i desaparegueren l'any 1785, molts anys després que els fantasmes hi fessin presència.

Sant Bartomeu

Segons la tradició, diu Joan Amades al Costumari Català, Sant Bartomeu era fill de Sants, i per això el tenim per patró, ja que havia de ser un dels nostres fills pròdigs. “Conta la llegenda que Sant Bartomeu va sofrir martiri a Sants”. Això s’entronca amb la versió històrica que el vell Sants, al mig del pla de Barcelona, era lloc de martiri dels cristians de Barcelona i aquestes contrades en temps de Dioclecià, que va ser l’emperador que més els perseguí. Evidentment, les llegendes no són gaire avesades a contrastar dades històriques: Bartomeu va viure en temps de Crist, i Dioclecià, tres-cents anys després. Continua Amades: “Es prou

sabatut que els que el van martiritzar van arrencar-li la pell. I la tradició afegeix que, sense pell, les mosques el picaven i, per tant, no el deixaven viure. El sant va decidir traslladar-se a Barcelona on, com que no hi havia tantes mosques, no sofriria tant”. La llegenda, aquí, també beu de dades prou rellevants. I és que Sants, sobretot la seva Marina, era zona més pantanosa, propera a la desembocadura del Llobregat, que no Barcelona, i de mosques i mosquits n’hi havia, diuen, bastants més.

La història segueix amb un fet conegut, prou divertit i gairebé surrealista: “Es va carregar la pell al coll i féu via cap a la ciutat. En arribar al portal de Sant Antoni els portalers van deturar-lo i li van exigir que pagués dret de portalatge per la pell que duia al coll. El sant va al·legar que era la seva i que si no la hi haguessin arrencada, l’hauria entrada sense pagar el tribut i, per la mateixa raó, podia passar-la encara que la portés al coll. Els portalers no es deixaven convèncer. El sant, per demostrar-los que no els enganyava, es va vestir la pell i els burots van comprendre que tenia raó. Fou, però, el cas que el sant va trobar-se més bé amb la pell posada que sense ella i no se la va tornar a treure més. Així va guardar-se de les picades de les mosques”.

Tanmateix, tot i que la llegenda el situï a Sants, algunes dades històriques el desvien una mica d’aquestes contrades Bartomeu va ser un dels Apòstols de Jesús. Per tan li va ser coetani, a principis del segle I. El seu nom, en arameu, significa fill de Tolomeu, és probable, doncs, que tingués arrels egípcies.

Als Evangelis sinòptics sempre apareix en companyia de Felip, i en canvi no apareix a l’Evangeli de Sant Joan, tot i que la tradició l’identifica amb Natanael. Un dels pares de l’Església, que fou Eusebi de Cesàrea, ens explica que Bartomeu va anar a predicar l’Evangeli a l’Índia, on va deixar una còpia de l’Evangeli de Mateu, en arameu. Després va tornar a Armènia, on és considerat patró, i on va ser martiritzat i finalment mort per Astiages, germà del rei Polimi, a qui Bartomeu havia cristianitzat. La història conta que Astiages, davant la protesta dels sacerdots pagans, va fer cridar Bartomeu, a qui va ordenar adorar als ídols. Davant la negativa de l’Apòstol el van escorxar traient-li la pell.

De notícies històriques d’aquest personatge santificat a qui deien Bartomeu, no en tenim més. Qui diu històriques, ho diu amb certa desil·lusió, o amb certa cautela, ja que donar per certs aquests fragments èpics d’algú que va viure fa dos mil anys, és si més no, un risc que cal córrer.

El Rector Triadó i el mil·liari

A finals del segle XIX, el rector Vicenç Maria Triadó era el titular de la Parròquia del Sant Àngel Custodi. A principis d'abril del 1888, en Triadó era passejant per l'hort que hi havia al costat del temple parroquial i es trobar una mena de pedrota enorme. La pedra tenia una mida de vuitanta centímetres i de seguida es van posar a traduir l'estranya inscripció que hi posava, en llatí. Es creu que es tracta d'una peça de l'any 48 i que es tractava d'una indicació col·locada a la Via Augusta, que passava precisament per allí.

Aquest és el missatge de la llosa
Ti. Claudio. Drusi f. Caes
augusto – germanico – pont
maxiMO – TRIB – Potestate –
VIII
imp XVI COS IIII PATRI
PATriae
pro CoNSULI
via. AUGUSTa

Probablement el mil·liari formava part d'un monument més gran que no s'ha trobat mai i que indiquen la presència dels romans a la falda de Montjuïc.

Poques setmanes després de la troballa, el Boletín de la Real Academia de Historia es feia ressò de la troballa de Mossèn Triadó d'aquesta forma:

“El fragmento de miliario, que marca el tránsito de la vía Augusta por Hostafranchs, ha sido encontrado por el Sr. Triadó en el fondo de una capa de arcilla que, á distinción de otras de la huerta sobredicha, no presentaba señales de haberse jamás removido por los aperos de labranza. El monumento ha estado yacente en aquel paraje de tiempo inmemorial; y probablemente se arrancó de su pedestal, y se destrozó en remota edad, como tantos otros romanos, que atropelladamente sirvieron para la reparación de las murallas de Barcelona, ó quedaron tendidos por aquellos campos, donde mil veces dejaron sangrienta huella los ejércitos invasores. La situación primitiva del miliario hay que buscarla hacia la Creu cuberta (cruz cubierta), donde hoy se alza precisamente con su bonita iglesia el muy poblado barrio de Hostafranchs.

El antiguo Diario (Dietari) del Ayuntamiento de Barcelona nos ha hecho ver cómo á 23 de Agosto de 1539, yendo desde Tortosa á tomar posesión del virreinato de Cataluña, fué recibido San Francisco de Borja en el pueblo de Sans, siete kilómetros al Oeste de Barcelona, por la Diputación del Principado; y cómo al franquear el término municipal de la ciudad, en la Creu cuberta, dió su mano á besar á los honorables Consellers. Hostafranchs hubo de ser un suburbio romano. Allí, tiempo há, como lo ha notado el Sr. Coroleu, se descubrió un Priapo lapídeo, de colosales dimensiones, que hoy se ve en el Museo Arqueológico provincial.”

Un Priap trobat a un dels horts d'Hostafranchs que corrobora la presència romana als nostres barris. Es tracta d'una estàtua de pedra de Montjuïc que s'arremanga les vestidures i deixa veure el que hi ha a sota, que no és més que un gran membre viril de 60 cm. No seria tampoc la primera vegada que s'apunta que existia una primera Barcino sota la falda de la muntanya. Aquí s'hi trobà també una làpida dedicada a un romà anomenat Caius Celius, que no és altre que el veí més antic del barri i que dóna nom a un dels carrers d'Hostafranc, Cai Celi.

La llegenda també conta que en aquells temps immemorials, hi havia una primera Barkeno, allà on hi ha avui el mont Tàber, i que encara era ocupat pels íbers, i una segona Barcino, sota la muntanya, i edificada pels romans, que havia tingut molta població jueva. Una de les llegendes que recull Joan Amades parla d'un llarg túnel que unia les dues Barcelones i que era lloc de recolliment dels cristians perseguits pels romans. Fins i tot sembla que l'apòstol Sant Pere hauria vingut a visitar la comunitat i a predicar.

El ramblar de cavalls

Marxant de la Bordeta en direcció al Llobregat hi havia l'anomenat Hostal de la Llàntia, ja a Santa Eulàlia. Era un lloc de trobada, on hi feien cap viatjants, ramblers, traginers, comerciants i també gent de mal viure.

Un d'aquells dies de fa centúries, uns lladres que hi preniën vi van veure-hi un ramblar que anava a Barcelona amb tot de cavalls per vendre i van comprendre que, uns dies després, l'home tornaria carregat de

duros.

L'home era tan pietós que cada cop que passava per la Creu Coberta dedicava unes oracions a les ànimes del purgatori i resava pels condemnats.

En la data fixada pel seu retorn, els lladres van fer cap a la Creu Coberta. En veure passar el ramblar, una corrua de soldats vestits a l'antiga i amb els rostres demacrats es posaren a banda i banda del ramblar i el custodiaren fins ben lluny. Els lladres van fugir cames ajudeu-me en veure aquells soldats, que no eren altres que les ànimes del purgatori, que havien sortit en defensa del bon traginer.

El cavaller de la Creu Coberta

La Creu Coberta, a imatge de la que avui es troba a la Sala de Plens de l'Alcaldia d'Hostafrancs, era l'antiga creu de terme entre Barcelona i Sants. Aquesta creu, coberta per un petit sostre de fusta, es trobava a la confluència de l'avinguda de Frederic Mistral amb el Paral·lel.

La llegenda diu que tot el que passava per la Creu havia de resarhi una oració per al penjat que hi havia al costat, en una de les forques que poblaven aquell camí.

Un bon dia, un cavaller barceloní havia desafiat un altre de la ciutat per unes diferències. S'havien de trobar més enllà de la Creu Coberta per una lluita a mort. Però el cavaller contrari es va proposar d'atacar-lo amb traïdoria just quan arribés.

Com era habitual, el bon cavaller va descavalcar i resà una oració per l'infeliç que penjava més enllà. Al cap d'uns segons se li aparegué en la foscor un home que li digué que no es mogué d'allà en un parell de minuts i que li donés la capa, l'espasa, el sarró, el barret i el cavall.

La veu d'aquell home era tan convincent que el cavaller va emmudir i no s'atreu a dir res més. Al cap d'uns segons se sentí remor d'espases, soroll de lluita i gemecs. Al cap d'uns moments tornà l'home i li digué: Jo sóc el condemnat que penja de la forca més enllà, que t'he volgut agrair l'oració que sempre que passes per aquí em dediques. El teu contrincant t'esperava amagat per matar-te a traïdoria, i així es creu que ho ha fet, però en comptes de ferir-te a tu, m'ha travessat a mi, que ja sóc mort. Pren la teva roba de nou, i a mi penja'm a la forca, que és el meu lloc de repòs. Just a sota de la forca hi havia un carner, un gran pou on anaven caient les despulles que es desprenien dels cossos dels morts quan ja feien ferum. Era un lloc aterrador on els veïns de Sants i Barcelona no s'atreu a posar un peu.

Un fatxenda de les rodalies va fer una juguesca i se n'hi va anar a mitjanit. S'havia jugat tenir prou coratge com per, en plena foscuria, anar a clavar un clau a la paret del carner. Com que anava mig esporuguit, en arribar al carner va clavar el clau i, sense adonar-s'hi, va clavar-hi també la seva capa per una punta. Ja marxava cofoi d'haver resolt l'assumpte quan va notar que l'estrebaven per darrera. L'home pensà que era el penjat que l'atrapava i no el deixava marxar fins que morí de por.

El dia següent en van trobar el cos, encara clavat, amb els ulls desencaixats i amb els cabells blancs. La història la trobem documentada gràcies a Leyendas y tradiciones de Francisco de P. Capella, Barcelona, 1922 i a Joan Amades i la seva Excursió llegendària pel Pla de Barcelona

El Turó dels Penjats

L'anomenat Turó dels Inforcats era aproximadament a la Plaça d'Espanya actual, una mica abans de la Creu Coberta. Des del segle XIV les forques per als penjats s'aixecaven a les vores dels camins que sortien de Barcelona, per a que els forasters i els vilatans veiessin la duresa de les lleis en la seva aplicació.

Les forques van ser situades, entre diversos llocs, a l'anomenat Turó dels Inforcats, abans del turó de la Vinyeta, que va ocupar després la plaça de les Arenes, i a tocar del camí que tot sortint

pel portal de Sant Antoni, pujava per l'actual Avinguda Mistral. Allà on es trobava amb el que després seria el Paral·lel, abans de la Creu Coberta, hi havia el gran turó on penjaven els cadàvers dels delinqüents de la ciutat.

Els càstigs per als lladres, violadors, assassins i molts altres eren exemplars i per això esdevenien cruents i a vista de tothom. A vegades fins i tot, eren lligats en pals i forques vius i els deixaven que embogissin i es morissin de fam i de set. Els forasters que passaven per aquelles contrades s'esglaiaven amb els esgarips dels condemnats a mort, penjats en vida dalt d'aquell turó enfosquit.

Altres vegades, a banda i banda del camí els passejants que anaven i venien de Sants, observaven com els corbs i altres ocells es menjaven els trossos d'aquells que s'anaven consumint poc a poc. Tot sovint, en queien trossos al mig del camí, que poc després eren trepitjats per les ungles i ferradures dels cavalls i ases.

Era normal que tots els que passaven per aquells viaranyes resessin una oració per als penjats a les forques. Els Goigs de la Mare de Déu dels Desemparats deien així:

Dels que per sa desventura
En la Creu Coberta estan
Dels ossos fan sepultura
Vostres fills amb amor gran.

A finals del segle XIV, Sor Sanxa de Barcelona, va apiadar-se d'aquells morts que penjaven a la Creu Coberta, i va demanar permís a les autoritats d'enterrar els seus cossos en sagrada sepultura. El permís se li concedí i s'encarregà de despenjar desenes de cadàvers que feia mesos que es podrien en aquells pals. Amb el pas dels anys, la setmana de Sant Llätzer va ser el dia triat i una munió de gent acompanyava Sor Sanxa, fins que aquesta va morir.

Anys després, la tradició es va seguir realitzant fins que les forques van ser substituïdes per altres formes de càstig menys tortuoses.

Avui, encara si passem per aquelles contrades, i olorem ben fort, podem sentir una sentor de mort que carrega l'ambient. I si els cotxes ens deixen, i parem bé l'orella, potser sentim un esgarip proper semblant a una frenada brusca. Desenganyeu-vos, tots sabem d'on prové.

Els Setze Jutges

Els Setze Jutges a que ens referim no són cantautors, ni tan sols sabem si existiren mai. Els penjats que ho eren a les forques de Creu Coberta i a les altres que hi havia fora de la ciutat havien estat condemnats per uns jutges, dels que es deia que després feien un àpat. Com que es diu que la carn dels homes és tan gustosa, la llegenda explica que aquests jutges feien un àpat amb els fetges des condemnats a la forca. I d'aquí la coneguda cantarella.

Quan passegem per Hostafrancs ens trobem amb el carrer del 26 de gener de 1641. En aquells anys, la guerra dels Segadors batia tota Catalunya, i el camp de batalla entre les forces catalanes regides pel president Pau Claris i les del marquès de Los Vélez, en nom de Felip IV, va tenir lloc a la Plana de Barcelona, i tingué a la muntanya de Montjuïc un dels principals escenaris. Entre els militars principals hi havia Francesc de Cabanyes, el conseller en cap Joan Pere Fontanella, Joan Baptista Montfar, Josep d'Ardena, Josep de Pinós, Joan de Copons, Casellas i altres a qui el Poble Sec li ha dedicat el nom com Tapioles o Radas.

La llegenda ens diu que durant la famosa batalla de Montjuïc, es va fer de nit i encara continuaven els tirotejos a la falda de la muntanya. Com que els catalans no podien identificar els seus entre la foscor, quan veien que hi havia un grup de soldats aviats, pronunciaven el mot "setze". Si se sentia que contestaven "jutges", no hi feia res. Si no, recomençaven els trets. Aquest fet és el que en lingüística anomenem zidgolep, que no és res més que un mot difícil de pronunciar per aquells que no tenen una llengua com a pròpia. Els castellans, incapaços de pronunciar "jutges" eren desemmascarats amb aquest joc casolà de paraules, que es va convertir, poc després, en la coneguda frase:

"Setze jutges mengen fetge d'un penjat;
setze jutges n'han menjat."

Montjuïc i els pobles de la rodalia va ser al llarg dels segles punt de trobada de les tropes en les lluites i escaramusses abans d'assatjar la ciutat comtal.

Durant la Guerra de Successió, Montjuïc tornà a ser camp de batalla. Un dels personatges d'aquella batalla que tingué lloc el 14 de setembre de 1705 va ser Jordi de Hesse Darmstadt, Príncep de Hesse. Ell és el conegut Príncep Jordi, a qui Hostafrancs també té dedicat un carrer.

El Príncep Jordi era un dels oficials de l'Arxiduc Carles d'Àustria. Havia lluitat amb Carles en la presa de Gibraltar i s'uní en la seva lluita contra les tropes borbòniques.

El 14 de setembre de 1705 va resultar ferit per una bala a una arteria de la cuixa i morí dessagnat. No va ser l'únic. La muntanya de Montjuïc té a les seves faldes més morts que cap altra punt de la Plana de Barcelona. I no perquè aculli el cementiri que tots coneixem, i que ha estat qualificat com un dels més bells d'Europa.

Tanmateix fins uns anys abans, durant la Guerra dels Segadors, no hi havia hagut castell sinó un far petit (d'aquí el nom del carrer Farell). La llegenda diu que, quan es construí el castell de Montjuïc, els seus constructors van fer-hi enterrar vius a quatre homes, un per cada pany, per fer-lo més fort. I una altra llegenda explica que en una cova prop d'aquest castell s'hi va trobar un cop un dragó amb set caps i tres cues.

Els gitanos de Montjuïc

Explicava el 1907 el gitano esquilla-rucs Joan Marquet, que els gitanos d'Hostafrancs es van donar compte un dia que la muntanya de Montjuïc era molt més bonica per la part de mar, escarpada i formosa, que no per la part que ells veien des d'Hostafrancs, seca i polsegosa. Així, tot d'una, van convenir que seria bo poder girar la muntanya perquè així podrien veure la part que més els agradava des del seu barri. I varen començar a pensar com podrien girar la muntanya cent vuitanta graus.

Un dels gitanos va tenir la idea que els calia. Van lligar faixes i faixes, una amb l'altra fins que varen poder encerclar amb les faixes tota la muntanya. Els caps es tornaren a trobar a Hostafrancs i des d'allí van començar a tibar.

Tibaven i tibaven i la muntanya no es movia. S'hi afegiren les dones i els nens i fins i tot els esguerrats i la muntanya no es movia. Tot un plegat, van sentir un gran espetec i van caure tots d'esquena. La corda s'havia trencat. Aquesta és la història que explica perquè els gitanos tenen el cul pla o com diuen molts, són homes esculats.

L'Àngel de la guarda

L'àngel de la Guarda del portal de l'Àngel fou considerat com el protector de la ciutat de Barcelona, que en temps immemorial s'estenia enllà de les muralles. Tots els que sortien pel portal, en devoció li resaven un parenostre perquè els guardés dels lladres, dels gossos fells i per a les dones, sobretot perquè els preservés d'homes dolents que tractessin de fer-los cap mal.

Quan després de tirades a terra les muralles, començaren a poblar-se els afores de la ciutat de Barcelona, van produir-se dos o tres robatoris molt importants per partides de lladres, que van assaltar cases i torretes del pla de Barcelona. En canvi més avall del Portal de l'Àngel, cap casa va ser assaltada, tot i que ja no hi havien ni muralles ni portes.

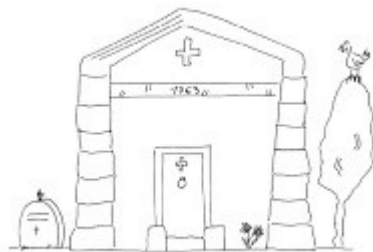
La gent atribuï a la protecció de l'Àngel que encara hi havia en aquella vella porta el fet que més avall de la Ronda els lladres no haguessin atacat ni entrat a robar a cap finca, i des de llavors van invocar la seva memòria i van nomenar-lo protector de la ciutat de Barcelona, talment com si fos un patró. Llavors és quan ja obtingué el qualificatiu de "Custodi", puix custodiava la ciutat dels malfactors.

Velles llegendes contenen que una vegada van sortir quatre lladregots a un pagès que anava al tros, i que, en invocar l'Àngel de la Guarda els lladres van tornar-se com de pedra, immòbils, i l'home pogué continuar la seva via tranquil·lament. Entre les llegendes que ens expliquen els miracles de l'àngel també hi ha la història de la captaire. Fa molts anys, una pobra captaire, que vagarejava per les rodalies de Barcelona amb els seus quatre fills, trobà tancat el portal en fer-se fosc, i s'arrecerà per dormir al peu d'una de les creus de la part de fora esperant el nou dia. Negra nit, se li presentà un llop que se li anava a menjar els fillets, però la desventurada reclamà l'Àngel. Al moment, l'Àngel Custodi sortí de la seva capella i amb l'espasa empaità la bèstia, que va fugir a tot córrer. El 1838 els límits de Barcelona s'ampliaren fins a punt d'incorporar Hostafrancs. La fi del municipi era al Pont d'en

Rabassa, sobre la Riera de Magòria, on Hostafrancs, una de les barriades de Barcelona extramurs feia frontera amb la vila de Sants, que encara seria independent fins al 1897.

Va ser cap a l'any 1857 quan els veïns d'Hostafrancs van reclamar la imatge d'aquest àngel, que es guardava a la Parròquia de Santa Anna. I pocs mesos després, enmig d'una processó d'aquelles que fan història, l'àngel arribà a la seva nova ubicació, que llavors eren els límits de la ciutat, per guardar-la i protegir-la. La vella imatge de l'àngel va ser cremada el 1939 quan les ordes de desbocats van assaltar l'església. Diuen que, per molt que se'n posés al cap de poc temps una de nova, l'Àngel Custodi va ressentir-se d'aquest atac i que, tot i permetre d'esser venerat de nou, ja mai sempre serà el mateix.

La Capella del Sant Crist

Baixant el carrer de Sant Crist, a l'alçada del número 40, un singular edifici d'una sola planta passa desapercebut entre el tràfec. No se'l veu especialment antic, tot i que la pàtina de la vellesa l'ha cobert d'estucs barroers.

L'antiga capella del Sant Crist va ser aixecada el 1763, amb el què és l'espai de culte religiós més antic que conservem als nostres barris, ja que l'església vella de Santa Maria, documentada al segle X només en queda un dibuix imaginari

d'en Jaume Pahissa.

Fa moltíssims anys, tants com tres-cents cinquanta, un veí anomenat Jacint Badia va donar una peça de terra, ben escassa, a favor de l'Administració de Sant Crist, de la Parròquia. Hi ha un vell document, que Mossèn Joan Miralles tragué d'algun racó ignot del nostre barri. Allí hi llegim: "perquè fassa y establezca allí la capella del St. Cristo que antes estava a la vora del camí real".

Probablement succeí en aquest espai, o a l'ermita de Sant Bartomeu la famosa llegenda que donà nom a la dita "A Sants, pobres i esgarrapacristos". Sembla que, un d'aquells anys d'època immemorial, es va voler estrenar una nova figura del Sant Crist, pels vols de Sant Bartomeu, a fi que el poble sencer la valorés el dia del Patró. La seva elaboració va trigar bastant, i finalment es va lliurar el treball el dia abans de la festa, quan encara era recent envernissada. Per por a que el poble en besar-la quedés tot tacat, el rector va decidir eixugar-la, amb tan mala fortuna que van escollir una manta de llana. En treure-la van comprovar que el Crist era ple de cap a peus del borrissol de la manta. El dia següent, el pregoner va anunciar a tots els veïns que anessin a missa a celebrar el Patró i, a més, a esgarrapar el Crist, per arrencar-li tots els borrissols que li penjaven.

El que sabem és que fa molts més anys que hi havia a les rodalies de Sants una petita capelleta vella que va sucumbir amb el pas dels anys, dedicada a Nostre Senyor i que va precedir a la nostra petita ruïna actual. Aquí, al carrer Sant Crist 40, en conservem avui les restes de la que la va substituir i que va estar operativa fins l'any 1936.

En aquells anys d'abans de la guerra, els dijous Sants els veïns guardaven un simulacre de Monument, amb una imatge de Jesús clavat en Creu, tot voltat de flors i ciris. Imagineu-vos la imatge que feia, passejar aquells anys pel carrer Sant Crist, quan les ànimes surten de tan fosc que és, passar per aquí davant i trobar-se la porta oberta de la capella, i al fons, el Crist crucificat tenebrosament il·luminat per les candeles. Què hi ha en el seu interior després de setanta anys d'ésser tancada? Qui ho sap!

El Sant Graal

Ens situem ara, una mica més avall, a la confluència de Guadiana amb Sants, per on devia haver l'antiga capella del Sant Crist. No sabem quan va ser, ni tan sols si s'esdevingué així. Però el pas del Calze de Crist per les nostres contrades podríem dir que està gairebé documentat, si més no, justificat. Ens expliquem. En els anys en que Sants encara era Sans, i quan les cases s'arreglaven entorn el turó de Santa Maria, i la resta la constituïen camps i rieres, la carretera reial esdevenia un carreró al seu pas per la nostra vila. El carrer Sant Crist, carrer major, pujava cap a l'església i tornava a baixar, poc a poc, fins arribar

al carrer d'En Blanco. Al voltant, només eren prats.

Dalt del turó, però, la Torre de Sants o el que posteriorment es conegué amb el nom de La Raqueta, era punt de trobada de forasters, visitants il·lustres, nobles i veïns adinerats. Allà és on hi feien nit caravanes que sortien i entraven a Barcelona des del sud. Una d'aquelles caravanes va ser l'encarregada de la custòdia del Calze de Jesús. Corria l'any 1424.

Primer fem un salt en el temps. És creença arrelada que essent el Calze una relíquia cabdal no se'n desprendrien els apòstols després de Divendres Sant. El custodià la Verge, i després de la seva Assumpció, el Calze i altres relíquies van anar a parar a Roma on encara vivia Sant Pere, i serviren per a la Santa Missa. El calze passà de pontífex a pontífex fins que Sixte II el va lliurar al Diaca Llorenç, fill d'Osca, en anys de la persecució de l'emperador Valerià. El calze va ser remès als pares de Llorenç, Oronci i Paciència, que vivien a la Osca del segle III i a la seva mort es conservà a la primitiva catedral d'aquell poble.

Durant la invasió musulmana el calze el varen dur a Sant Joan de la Penya el 713 i allí va restar fins al temps de Benet XIII, l'anomenat Papa Luna, que tenia per fidel defensor al rei Martí L'Humà, fervent adorador del Grial. Martí li demanà al Papa el Greal per a tenir-lo al seu palau i aquet no se li va poder negar pels favors que li havia fet.

Aquest document, estès per Berenguer de Saria, notari, i tres cavallers com a testimonis, i que es conserva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, amb data 26 de setembre de 1399.

L'any 1424 el rei Alfons V, que feia llargues estades a València, va ordenà que portessin la relíquia al seu palau de la capital del Túria per estar més prop d'ella, i ves per on que això s'esdevingué aquell mateix any. Llavors és quan, des del seu viatge de Barcelona a València, el Sant Greal passà per la vila de Sants. No en sabem ni el dia ni si la relíquia de Crist l'allotjà a la Raqueta o a l'ermita de Santa Maria, però que deixà l'empremta al barri la trobem, sense anar més lluny en el nom de l'antic carrer Major, que no és altre que l'actual carrer del Sant Crist. Potser fins i tot, va custodiar-se un parell de dies, en un romiatge llarg entre Barcelona i València, a l'antiga capella del Sant Crist que existia a tocar de la Carretera Reial, més o menys on ens trobem ara.

La relíquia va quedar-se a València, i allà s'exposa encara avui, a la Catedral.

Curanderos i sanadors

Si tombem pel carrer Cros i arribem a Sants, veurem la cantonada del carrer Alcolea. Aquest és el nostre proper destí, ja que aquí és on atenia el conegut curandero Nicasi. El senyor Nicasi va ser, diguin el que diguin, una personalitat de l'època. Era mestre particular a canalla del barri, i a més, tenia mà per sanar. Era l'any 1870.

L'escola del senyor Nicasi era just on som ara, a la cruïlla entre la carretera de Sants i l'antic pont que creuava els trens. A l'entrada de la casa, és on el senyor Nicasi atenia la clientela. A vegades, nens i nenes a qui explicava contes, història o els feia cantar allò del dos per dos, quatre, dos per tres, sis. I allà també rebia tots els veïns i veïnes que hi anaven prest a buscar aigües miracleres.

Molts baixaven des de Les Corts creuant camps i masies caminols avall. Altres, venien de tot Sants, sobretot mutilats i malalts. D'aquí prové la vella dita d'Esguerrats cap a Sants.

El senyor Nicasi pujava dalt d'una taula que col·locava a la porta de casa seva i començava ampul·losos discursos als malalts, que l'escoltaven bocabadats, confiant en la ràpida cura. Un dia d'aquell hivern de 1870, el senyor Nicasi, de qui ningú coneixia d'on treia els poders, va reunir els malalts a Can Mus i després d'haver-los donat una aigua per beure els hi engegà una arenga i els digué que els coixos s'aixequessin i que els sords hi sentissin. Els coixos van caure a terra i els sords seguien sense sentir-hi res, així que la confusió general per poc acaba en una desgràcia.

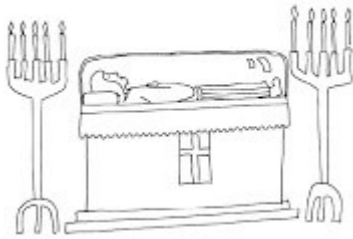
Tot i això el senyor Nicasi va seguir oferint les aigües meravelloses als veïns de la zona, que hi acudien en comitiva. Uns anys després l'autor Jaume Piquet va estrenar l'obra El curandero de Sans al teatre Odeón. El personatge recreava el que haurien estat les famoses arengues del senyor Nicasi:

Germans, aquí he vingut jo
Perquè tots sentiu ma veu
I os suplico que em presteu
Un sol moment d'atenció.
Vaig a explicar-vos l'ús
Que haveu de fer tots, ho sentiu?
Mes, ¡Silenci! Ni tossiu
Veieu? Ja ningú no tus.
Ja podria dir-ne dos
El més tonto concurrent
Que el Nicasi en un moment
De tots ha curat la tos”.

El governador civil va prohibir les arengues un temps després, i el senyor Nicasi va deixar de fer espectacles públics. Això sí, molts deien, durant anys, que l'aigua que venia en grans gerres, els havia guarit d'antics mals.

Tot i que el van empresonar, alguns dels seus seguidors van edificar un edifici amb capella i tot on s'hi va instal·lar un centre espiritista. Això esdevenia al carrer Miquel Àngel, antic carrer de Sant Josep. Era el casalot de Cal Nicasi.

Santa Faustina incorrupta

Aprofito ara que som al costat d'aquest pati de l'església per fer-vos una pregunta: Us imagineu una mena de sepulcre cobert de robes i daurats enmig d'un altar a un lateral de Santa Maria? ¿Podeu concebre l'adoració a un cadàver incorrupte durant anys, i després oblidat a un racó, i finalment cremat?

Potser sobti l'afirmació que Santa Faustina és patrona de Sants, fins i tot a les formiguetes de missa. Però ho és per dret propi des que Mossèn Andreu Casanovas ho deixà escrit a mitjans del segle

XIX. És prou misteriós i interessant el fragment per transcriure'l. Les meves paraules serien sobreres.

“Se celebra el 7 de agost en Roma la festa de Santa Faustina, qual cos juntament ab las reliquias dels sants del any y las de alguns jesuitas, sants de ma devoció, vaig fer compondrer en un gran reliquiari, estant jo en Roma, y me lo vas emportar jo mateix á la tornada del viatge, y después de format y fallat lo expedient en la curia eclesiástica de Barcelona per la autorisació en donarli culto publich qual document junt amb las autenticas está en lo arxiu. Vas colocar dit reliquiari en el centre inferior del altar de la Corte tenint per colaterals Sta. Teresa y Sta. Llúcia.

En lo dia de la sua instalació, habent elegit primerament miñonas administradoras de la santa, vas fer una gran funció com ho trobará tot explicat en lo llibre de la Corte de Maria que en lloch separat hià continuats los comptes de aqueixa nova administració de Sta. Faustina. En lo dia set de agost publicats ja en lo diumenge anterior venen á confessar las noyas. Lo mes gran obsequi que pot fer á la santa noya es que las noyas confesian y asistequian á la funció. A eix fi se avisan las costuras, y al estar llestos de confesar alomenos les mes entenimentadas allí á las 8, encesos lo major número posible de ciris que he reclamat de les devotas y administradoras; canta l'ofici. Jo no he exigit estipendi; ho fas com cosa mía en rahó de felís viatge vas tenir apesar dels grans perills del temps y dels distants llocs per on vas passar. No he pogut fins ara adquirir noticias particulars de aquesta Santa; sino que en Roma se predica de comune virginum et martirum lo dies que les mestres pies del colégi de educandas fan la festa de la sua Patrona Santa Faustina en 7 de agost.

Aixó de no tenir ningún pormenor de la sua vida y miracles me ha impedit fins ara fer uns goigs y novena per aumentar mes la devoció dels fidels en obsequi á aqueixa jove donsenlla y santa martir. En rahó á venerar son cos en esta iglesia y habentho jo mateix com a parroco propi portat, me crech autorisat per declarar que aixis com tenim per patró al apostol Sant Bartomeu tenim també a Santa Faustina per patrona de la parroquia de Sants y per aixó en la solemnitat de la sua instalació assistí lo cos de los Alcaldes y Ajuntament y Obrers y gran número de poble.

D'altra banda hem d'apuntar que les restes de Santa Faustina, a més de Sants, se les disputen la Basílica de la ciutat de Guanajuato, a Mèxic, on diuen que se'n conserva el cos i també el poble de Fragneto Monforte, a Itàlia.

La crema de l'església, el 1936 va destruir relíquies, altars, documents i moltes de les coses que l'església custodiava. Anterior a la crema, l'únic document que se'n conserva és el Monitor Parroquial, que encara es guarda a l'església tot i que hauria de restar a l'Arxiu Històric pel seu interès documental. Segons els responsables parroquials, el Monitor de Mossèn Casanova es trobava en el moment de la crema fora de la Parròquia, amb el que es va salvar de miracle. De Santa Faustina no en va quedar res. ¿Algú es va endur el cos, embolcallat en robes velles a corre-cuita? Ningú sap on és el cos de Santa Faustina. Potser sigui prop de casa de qualsevol de nosaltres.

Trossos de sants difunts

L'església assoleix una perspectiva imponent des de la Plaça Ibèria, oberta a mitjans del segle XIX, des d'on s'hi observen els finestrals i la casa rectoral. L'església actual és de 1947. L'anterior va ser cremada pels furiosos en diversos avalots durant la Guerra Civil. El campanar, que es veia des de tota la plana de Barcelona i que tenia l'alçada del monument de Colom, va esfondrar-se sencer. No va quedar pedra sobre pedra. Ni de la cúpula ni de la façana ni dels murs.

L'església vella tampoc era tan antiga com per lamentar-la excessivament. Havia estat construïda a partir de 1805, quan es va col·locar la primera pedra, i fins el 1827 no es va acabar. L'església vella, romànica i de valor arquitectònic incalculable havia quedat curta per la gran quantitat de veïns que hi feien cap, i per això, durant uns anys es va anar demolint mentre s'aixecava l'altra, fins que va desaparèixer definitivament el 1820. ¿Qui sap les pintures i els tresors misteriosos que aquella capella contenia? Un d'aquests tresors, un altar de pedra de Sant Bartomeu, que encara es va instal·lar a la nova, i que va desaparèixer el 1936.

Des de temps remots, l'església contenia relíquies de diversos sants, sota pany i forrellat, al costat d'un tros del que es diu la Vera Creu. Una d'elles, una relíquia de Sant Bartomeu.

Segons hem trobat, Sant Bartomeu va ser enterrat a l'illa de Lipara, posteriorment les seves despulles es van traslladar a Benevento, Itàlia, i finalment a Roma, concretament a l'Illa de Sant Bartomeu, al mig del Tíber. També hi ha la llegenda que la Reina Emma, esposa del Rei Canut, va entregar un dels seus braços a l'Abadia de Canterbury, el segle XI.

Si de Roma fins a Anglaterra, la Reina Emma es va desviar, va fer una parada a Santa Maria de Sants i hi va deixar un polsim d'ungla del sant en gratitud als vilatans, seria una llegenda tan romàntica que ben mereixeria la composició d'uns nous goigs.

El cas és que, fos com fos, a Sants hi havia relíquies del Sant Patró, tal com es descriu als documents trobats a l'Arxiu Parroquial de Santa Maria dels Sants: Segons el Monitor, a l'Altar de Sant Joan Baptista, a més a més de contenir les imatges de Sant Antoni i Sant Pancràs, hi havia un reliquiari que va fer compondre el Rector Mn. Casanovas durant un viatge fet per ell mateix a Roma. Segons el Monitor tenia forma d'altar, "la mateixa dels demés del Temple". Les relíquies, "ordenades per mesos" estaven col·locades entre les columnes i motlures de l'altar. Al centre una creu amb la Vera Creu, sota la mesa els Sants de la família humana de Crist i en una cripta el cos sencer de Santa Faustina, verge i màrtir a Roma. Finalment diu que "en l'arxiu parroquial hi havia les autèntiques".

Noteu que, tal com diu, els relicaris exposats eren uns de falsos, ja que els bons es trobaven sota pany i forrellat. És ben probable que això fos una precaució del rector de torn per evitar que qualsevol fill de pagès se l'endugués per guarir casa seva d'un mal d'ull. Que fossin els bons o relíquies d'ossera comuna, també queda per la llegenda a falta d'anàlisis d'ADN.

Hom acostuma a pensar que les relíquies i tot el que hi havia a l'església va cremar-se el 1936 durant la Guerra Civil. Però foren diversos els feligresos i formiguets de capella que van aconseguir salvar part dels mobles. Entre les peces que no van sucumbir al foc hi havia l'original del Monitor Parroquial de Mossèn Casanovas, que va anar a parar a cases particulars fins que retornà a l'església, i quatre custodies amb relíquies d'uns vint-i-cinc centímetres d'alçada i que avui es conserven fora de la vista del públic. Aquestes quatre peces, que Mossèn Andreu Conangle

ha tingut la deferència de mostrar-me tenen tot l'esplendor del segle XVIII i XIX, així que segurament ja formaven part de l'aixovar que esmenta Mossèn Casanovas al Monitor i probablement, alguna d'elles era a l'església romànica que desaparegué el 1820

Les quatre relíquies són escassíssims fragments irreconeixibles de Santa Teresa de Lisieux, Sant Antoni, Sant Josep Oriol i Sant Bartomeu. El primer relicari, platejat i més modern es tracta, tal com diu en llatí, de Teresae a Jesu inf és a dir de Santa Teresa de Lisieux, morta el 1897, amb el que el tros de la santa francesa devia arribar a Sants a principis de segle XX. Per la proximitat de la difunta és probable que sigui autèntica. Les tres altres custodies semblen bastant més antigues i són de color or. De la de Sant Antoni, o St Anthoni Pat. poc en sabem, si no és que Pat ens indica Pàdua. De la de Sant Josep Oriol, segons Mossèn Andreu Conangle, en podem tenir més certesa que sigui bona, ja que es tracta d'un sant barceloní i relativament modern. I finalment, a la de Sant Bartomeu, potser la custòdia més antiga, hi trobem la inscripció St Bartholome Ap. En aquest cas, la veracitat del fragment és discutible ja que parlem de dos mil anys d'antigor.

Aquesta darrera és la única que s'exposa actualment, el dia de Festa Major. Mossèn Conangle ha retornat, des de fa uns quants anys, la tradició d'exposar-les el dia del Patró, tal com es feia des de temps immemorials. Les altres, es guarden dins d'un armari a l'espera de temps més devocionals.

¿Són reals? ¿No ho són? Sempre ens quedarà el misteri. En tot cas, el fet que des de l'església es guardi amb tanta gelosia aquestes relíquies de sants difunts té, tanmateix, cert component misteriós i que fa pensar en quelcom que va més enllà de les simples relíquies velles.

La Plaça de les bombes

El primer punt de la nostra ruta i punt neuràlgic de la vila de Sants continua sent avui la Plaça de Bonet i Muixí, anomenada anteriorment Plaça de Màlaga o Plaça de l'Església, ja que en ella s'aixeca l'església de Santa Maria dels Sants. Hom imagina, en aquells segles perduts en l'antigor, l'ermita romànica vella que s'erigia on avui hi ha l'església, i que va ser aterrada el 1830 en haver-se quedat excessivament petita per als feligresos. L'església, probablement del segle XI, estava construïda en un estil romànic, lluny del gust d'aquells santsencs que l'esfondraren a principis de segle XIX.

En aquesta plaça s'hi aixeca també la Casa del Rellotge que actualment acull l'Arxiu Històric de Sants. Aquest edifici, que és el més antic que es conserva a Sants, era una de les dependències de l'antiga Torre d'en Llull, o Torre de Sants, un casalot gòtic que s'alçava si fa no fa entre el carrer Olzinelles i la Plaça d'Ibèria i que constituï una mena de castell medieval on s'hi hostatjaven els visitants il·lustres de Sants, abans d'entrar a Barcelona, entre ells la reina Margarida de Prades, el rei Felip V, bisbes, cardenals, prínceps i nobles. Posteriorment, es convertí en un convent i ja en ruïnes, a mitjans del segle XIX, fou enderrocat el 1860.

La Casa del Rellotge havia estat anomenada en altra època Cal Dimoni, perquè durant molt de temps restà abandonada i la canalla de les rodalies creia que en aquell casalot vell hi vivia un ésser endimoniat. Lluny d'això, la vella masia acabà per ésser omplerta de documents antics, fruit de la col·locació de l'Arxiu Històric en el seu interior.

La plaça avui ocupa un espai inferior al que tenia al segle XIX. Si ens hi fixem bé, l'església queda alçada per una escalinata, igual que la Casa del Rellotge. Això és degut al rebaix del terreny efectuat en època moderna, i que també acabà amb els fonaments antics de la Torre d'en Llull, anomenada també La Raqueta. La Plaça de l'Església, els dies de Festa Major de fa dos-cents anys era el lloc de trobada de fadrins i pubilles. El ball de Sant Bartomeu, que es feia a les portes de La Raqueta i que continuava en processó pels carrers de Sants es feia en completa obscuritat. Tan sols els romans que intervenien en la processó duïen algunes candeles enceses que li donaven un aspecte tètric i misteriós.

El Ball de Sant Bartomeu s'interpretava a molts pobles de Catalunya en devoció del sant i forma part dels coneguts com a balls parlats. Eren espectacles que combinaven la dansa i el teatre. El Ball de Sant Bartomeu de Sants era format per un conjunt de soldats romans, dos àngels i un dimoni que amb una mena de globus, que feia inflant una bufeta, colpejava humorísticament els congregats.

Aquest espectacle, que es va seguir representant fins a meitat del segle XIX juntament amb altres balls, és una dansa en cercavila comuna a diversos indrets de Catalunya i que té els seus orígens en el teatre medieval de la qual són hereves peces tan particulars com el Misteri d'Elx, el Cant de la Sibila o el Salt de Maces de la Patum. Del Ball de Sant Bartomeu en parlarem al proper capítol. Finalment, es va deixar de fer ja que les fadrines de l'antic poble s'espantaven i resultava d'un to excessivament grotesc. Fum de torxes, llumenetes, crits de por i el so eixordador dels tambors en plena nit era, també pel conjunt dels forasters que s'hi aplegaven per festa major, un espectacle demoníac.

No ens allunyarem de la plaça sense recordar el malnom que la va acompanyar durant bona part del segle XIX i XX. Sants era llavors un viver de moviments socials, de reivindicacions, de motins contra els amos, de lluites obreres. Les grans indústries com el Vapor Vell o l'Espanya Industrial congregaven milers de treballadors que van ocupar els carrers en diverses ocasions.

La Plaça Bonet i Muixí va començar a ser coneguda pel nom de Plaça de les bombes, ja que tot sovint, les llambordes quedaven plenes de la sang dels capatassos o dels encarregats, que morien a mans dels esvalotats. Alguns, quan sortien de missa eren atacats amb ganivets, granades i artefactes explosius. Altres, assaltats i emplomats. Ja fos en la revolta de les quintes, en la dècada del 1870 o en la Setmana Tràgica, el 1909, Sants va ser escenari d'atemptats, des de l'apunyalament de l'amo del Vapor Vell o l'intent d'assassinat que va patir Francesc Cambó.

L'últim dels episodis sagnants que visqué la Plaça va ser la crema de l'església de Santa Maria, el 1936. Primer, les ràtzies aconseguiren cremar les portes fins que veieren que a l'interior s'hi amagava un autèntic arsenal. Uns mesos després, l'església va quedar reduïda a cendres i carreus. Els més ancians recorden el rector, escopeta en mà des de dalt del campanar, intentant allunyar els revoltats. Una plaça com aquesta, eix del misteri i de les revoltes més sagnants de la vila de Sants, es mereixia un primer capítol. D'aquí enfilem el petit carrer que comunica la Plaça de Bonet i Muixí amb la Plaça d'Ibèria, des d'on gaudirem d'una perspectiva lateral de la nostra església, que ha esdevingut el punt neuràlgic de Sants, i l'espai entorn del qual es teixeixen llegendes antigues que combinen realitat, història i misteri.

Avui, la Plaça de Bonet i Muixí, anomenada encara per gran part dels santsencs com a Plaça de Màlaga ha esdevingut centre de la vida cultural i associativa del barri. A banda i banda s'hi aixequen dos equipaments culturals com les Cotxeres de Sants i l'Arxiu Històric de Sants-Montjuïc, que ens desvetllen el passat i el futur del nostre barri.

Dites i refranys populars

Abans de començar el nostre periple històric, llegendari i misteriós pels barris de Sants, Hostafrancs i la Bordeta i els seus entorns immediats permeteu-me desgranar unes quantes de les dites que des de temps immemorial també van de boca en boca respecte a fets i persones del nostre barri. Les dites i frases populars són patrimoni també de la nostra terra, i és important que sapiguem conservar-les, difondre-les i repetir-les.

Pel que fa a Sants n'hi ha una de coneguda i repetida, aquell sabut “Vas bé per anar a Sants”, que precisament avui ens vol dir tot el contrari, pronunciat amb cert to jocós. De la mateixa família són les frases “Ja som a Sants”, que ve a voler dir quelcom com “Ja hem acabat” o “Ja som al cap del carrer”. Totes provenen de la pregunta “Vaig bé per anar a Sants?”. A l'antigor, els que sortien de Barcelona, fruit de la trobada de diversos camins de sortida, es plantejaven aquest dilema per trobar el correcte camí de Sants, que era el que duia cap a Madrid.

Una de les dites que ens recorda el nostre passat rural és “Fer com els esquiladors de Sants, l'un darrere l'altre”. Probablement ens explica que tot duu el seu temps, i que cal fer les coses poc a poc i no tot alhora. Una altra versió és que significa en fila india. També ens recorda el nostre passat ple de curanderos amb la frase tan coneguda “Esguerrats cap a Sants”, que comentarem més endavant.

Els veïns de Sants, malauradament, mai han gaudit d'una bona fama. Hi ha dos refranys populars, segurament germans i provinents d'una única font, que ens donen una visió dels santsencs ben poc amable: “A Sants, pobres i marxants, i la meitat lladres”, i “A Sants, pocs i bergants, l'una meitat lladres i l'altra socarracristos”. La primera ens parla de gent pobra, sense recursos i d'altres de marxants, és a dir, comerciants, dels quals la meitat són lladres. La segona frase, diu que som pocs, i tot i sent pocs, som uns bergants, uns malfactors. Perquè la meitat son lladres i els altres “socarracristos”. Suposem que ens titllen d'anarquistes que cremaven “socarraven” les esglésies. Cal notar aquí les semblances amb la posterior “a Sants, pobres i esgarrapacristos”, que tot i tenir una arrel comuna i que creiem mare, ha tingut una altra història darrera, que explicarem més endavant.

Finalment, pel que fa a Sants, hi ha una dita que encara fan servir alguns jugadors de billar quan se'ls obstaculitza el pas, que és: “Al billar de Sants, les dones hi feien de barana”, que va sorgir al cafè del López, a finals del segle XIX.

Pel que fa a la Bordeta, tampoc han tingut gaire més sort que els seus veïns del nord, els santsencs, ja que els barcelonins feien servir la Bordeta de la mateixa forma que a finals del segle XX s'anomenava els de Lepe. Quan fa un segle es parlava de persones que no tenien ni ofici ni benefici es deia que “tenien bones finques a la Bordeta” que volia dir que no tenien res de res. També els que semblava que anaven de mal en pitjor es deia que “el farien alcalde de la Bordeta”, o un que es ventava d'estudis quan no sabia res de res es deia que “havia estudiat a la Bordeta”.

D'Hostafrancs no en tenim gaire dites, tan sols recordem la coneguda dels veïns més antics del barri: “Per gitanos, Hostafrancs”. Aquesta, sembla que prové d'una més antiga encara, que reparteix a uns i altres: “Per pinxos, la Bordeta. Per Gitanos, Hostafrancs. I per noies maques, Sants”. També hem recollit algunes malediccions amb què antigament alguns gitanos d'Hostafrancs “premiaven” els veïns amb qui no es duïen bé. Aquestes tenen connotacions tan poètiques com “Així et vegis penjada pel cul”, “Mal cuc et mengi la figa” o “Males merdes t'ofeguin”.

**Llegendes, misteris i cronica negra de Sants,
Hostafrancs i la Bordeta : moments historics i
mitològics de les nostres barriades**

Autor: Albert Torras i Corbella; Cesar Cardenas Perez

<http://misterisdesants.blogspot.com.es/>

www.mex.cat

info@mexcat.org